

Knjiga je opremljena sažetkom na engleskom i njemačkom jeziku te kazalno osoba i mjesta. Ova knjiga je novi prinos istraživanju stradalništva Crkve u Hrvata u drugoj polovici XX. stoljeća i time se autor pridružuje skupini istraživača² koji su posljednjih godina o tome objelodanili zapažene knjige.

Marko Babić

PRIOPĆENJA

Predstavljanje knjige akademika dr. Davorina Rudolfa *Rat koji nismo željeli*

Pred nama je danas knjiga koju je trebalo napisati. Drago mi je da ju je napisao moj dugogodišnji prijatelj i zahvalni suradnik u Mesićevoj, Manolićevoj i Gregurićevoj vladi te u Ministarstvu vanjskih poslova Republike Hrvatske. Uz iskrene čestitke na briljantno obavljenom poslu, htio bi mu i ovom prigodom zahvaliti što je u obliku knjige stručnoj, znanstvenoj i zainteresiranoj široj čitalačkoj publici na uvid i korištenje predao povijesno važan materijal.

U samom naslovu knjige sadržana je i ključna teza autora i naznaka njezina sadržaja. Pojednostavljeno i kratko rečeno: u procesu raspada Jugoslavije i urušavanja komunističkoga političkog sustava Hrvatska je pokušala, u skladu sa zajamčenim pravom naroda na samoodređenje i izraženom voljom naroda na prvim poslijeratnim slobodnim izborima, konačno ostvariti pravo na svoju punu samostalnost i suverenost, te otvoriti procese izgradnje pluralističke demokracije i slobodnoga tržišnog gospodarstva, u skladu s vladajućim standardima u razvijenim zemljama Zapada. Pokušala je to učiniti mirnim putem, dogovorom u sklopu bivše Jugoslavije, ali u tome ni uz maksimalne napore, pa i izraženu spremnost na značajne ustupke, nije uspjela. Na tom putu suprotstavila joj se nepomirljiva ekspanzionistička srbijanska strategija, potpomognuta bivšim

---

² Marijan KARAULA, *Žrtve i mučenici. Stradanja bosanskih franjevacu u Drugom svjetskom ratu i komunizmu*, Sarajevo, 1999; Anto ORLOVAC, *Banjolučki martirologij*, Banja Luka - Zagreb, 1999.; Stjepan KOŽUL, *Martirologij Crkve zagrebačke*, Zagreb, 1998.; Petar BEZINA, *Franjevci Provincije Presvetog Otkupitelja žrtve rata 1942-1948*, Split, 1995.; Anto BAKOVIĆ, *Stradanje Crkve u Hrvata u Drugom svjetskom ratu - Svećenici žrtve rata i poraća*, Zagreb, 1994. te niz drugih monografskih izdanja bilo o pojedinim osobama, bilo o pojedinim redovničkim zajednicama ili biskupijskim svećenicima. Osim toga, nakon 1990. godine izašao je niz znanstvenih, stručnih i publicističkih priloga u periodici o stradalništvu Crkve u Hrvata kao i općenito o stradalništvu velikog broja pojedinaca.

saveznim institucijama koje su bile pod srbijanskom kontrolom: od Jugoslavenske narodne armije i tajne policije, preko diplomacije i nekih drugih saveznih institucija, do jugoslavenskih medija. I ova strategija i aktivnost navedenih institucija bile su dijelom, osobito u početku, ogrnute plaštom još uvijek prisutne komunističke ideologije.

Na temelju povijesnih dokumenata - od "Načertanija" Ilije Garašanina i Karadžićeva "Kovčežića za povijest" preko ideja Velike Srbije, do Memoranduma Srpske akademije i političkog uspona Slobodana Miloševića na velikosrpskom ekspanzionističkom programu, te obilne memoarske literature srpskih autora, Rudolf argumentirano dokazuje i da su korijeni rata i koji su ciljevi rata i tko je inicijator i krivac za rat te tko za njega snosi odgovornost. Pri tome ne propušta iznijeti ni od protivnika suprotstavljenu argumentaciju, niti njegova autentična svjedočenja.

Rudolf je dobro učinio što je dovoljno prostora u ovoj knjizi prepustio "Dnevniku" Borivoja Jovića, ključnom jugoslavenskom i srbijanskom svjedoku. Taj prepredeni hvalisavac nije se sramio drsko i licemjerno, u knjizi u kojoj objavljuje svoj dnevnik u uvodu napisati: "Bez obzira na sve manjkavosti teksta čitaoci će moći da vide čitav arsenal perfidne političke igre sračunate na razbijanje naše zemlje i da bolje razumeju ceo košmar dezinformacija nametnutih javnom mnenju, od istih onih koji su izvršili politički zločin nasilnog rasturanja jedne suverene države sa posledicama koje će dugo trajati". Ovo piše čovjek koji u svom dnevniku bilježi kako je još 27. lipnja 1990. rekao Kadijeviću: "Ja bih najradije njih (Hrvatsku i Sloveniju) istjerao silom iz Jugoslavije". Čovjek koji dan kasnije u istom dnevniku zapisuje: "Sloba se slaže s idejom o izbacivanju Slovenije i Hrvatske". Na Miloševićevo pitanje hoće li vojska provesti takvo naređenje, Jović odgovara: "Ona mora izvršiti naređenje".

Nizom izjava, službenih dokumenata te formalnih inicijativa što ih je Hrvatska pokretala kako bi izbjegla razaralačke i ubilačke strahote rata i sve moguće dimenzije njegove neizvjesnosti, Rudolf uvjerljivo pokazuje kako Hrvatska nije željela rat te kako ga je htjela izbjeći ali nije mogla. Na toj je liniji početkom srpnja 1991. i prihvaćanje tromjesečne odgode stupanja na snagu Odluke o samostalnosti. Na protivničkoj strani ovaj ustupak nije interpretiran kao izraz dobre volje za sporazumnim rješenjem posvemašnje kize, nego kao potvrda procjene o vojnoj, diplomatskoj i gospodarskoj slabosti i nemoći Republike Hrvatske.

Uz agresora i njegove pomagače na jednoj strani te žrtvu na drugoj, Rudolf uvodi u igru i treći značajan čimbenik ovoga rata - međunarodnu zajednicu država, odnosno međunarodne političke forume. Oni, prema Rudolfu, snose svoj dio odgovornosti jer su mogli i trebali odgovarajućom pravovremenom akcijom spriječiti rat u Republici Hrvatskoj, kao i onaj kasnije u Bosni i Hercegovini. Ovo je očekivanje temeljeno na moralnim postulatima i temeljnim načelima međunarodnoga pravnog porotka, kao i na važećim mehanizmima kolektivne i regionalne sigurnosti.

Bez sumnje Rudolf s pravom upire prstom u međunarodnu zajednicu i međunarodne forume.

Ovdje, međutim, moram reći da međunarodno iskustvo upozorava na svu krhkost i nepouzdanost raspoloživih mehanizama. I moramo biti poštteni pa reći da Hrvatska u tom pogledu nije predstavljala iznimku. Sjetimo se samo pobuna u Poljskoj 1956., 1968. i 1970. godine, eksplozije nezadovoljstva u Mađarskoj 1956. godine, okupacije Čehoslovačke 1968., ili Afganistana nešto kasnije. Pogledajmo što se danas na očigled cijelog svijeta događa u Čečeniji, na Tibetu, u Kašmiru i drugdje.

Dobro je i u ovoj prigodi prisjetiti se Kunderina članka "Tragedija srednje Europe" u kojem on dirljivo podsjeća na davnu 1956. godinu u Mađarskoj sljedećim riječima: "U studenom 1956. direktor Mađarske novinske agencije poslao je, koji trenutak prije no što će topovska vatra njegov ured sravniti sa zemljom, teleks cijelom svijetu s očajničkom porukom da je počeo napad Rusa na Budimpeštu. Završavala je ovim riječima - Umiremo za Mađarsku i za Europu". Kundera na kraju svog iznimnog članka rezignirano zaključuje da direktor Mađarske novinske agencije nije slutio da će rečenica koju šalje teleksom preko granica svoje ravničarske zemlje zvučati staromodno i da je ljudi neće razumjeti.

Vremena su se ipak djelomice promjenila. Rat u Hrvatskoj nije spriječen, ali je pod pritiskom međunarodne javnosti - od uglazbljenog slogana "Stop the War in Croatia" do apela stotine živućih nobelovaca - ipak zaustavljen. Stoga držim da ne zanemarujući strateške interese utjecajnih zemalja i tzv. povijesna prijateljstva, treba uvijek uzimati u obzir i ostale slabosti postojećeg svijeta. I ma kako bili rezervirani prema opservacijama i sudovima Roberta Owena mogli bismo dijelom prihvatiti i njegovo upozorenje na slabosti same Europske unije: "Države članice EU i njihovi ministri vanjskih poslova prihvatili su odgovornost i uložili dosta vremena, truda i značajna sredstva na terenu, kako u ljudstvu tako i u novcu, u suradnji s Ujedinjenim narodima, kako bi pomogli riješiti krizu u bivšoj Jugoslaviji. Ali oni nikada nisu iskoristili moć: djelomično zbog toga što su vjerovali da nemaju dovoljno moći bez sudjelovanja Sjedinjenih Američkih Država, djelomično zato što EU ne zna koristiti moć" (R.O. str. 436/37).

Rudolfova je knjiga pisana s visokim stručnim autoritetom i znanstvenim dignitetom s puno diplomatskog takta i suzdržanosti u dionicama u kojima je pisac svjedok i sudionik. Ova sretna i spretna sprega stručnog, znanstvenog i memoarskog sloja u opisu događaja, analizi izvora materijala i osebujnoj sintezi, daje ne samo zanimljivo štivo nego i povijesno važan dokument. Njezina dokumentacijska pouzdanost, analitička dubina i sintetički sudovi svakako predstavljaju velik doprinos kako memoarskoj literaturi, tako i stručnoj i znanstvenoj elaboraciji jednoga kratkog, ali značajnog razdoblja hrvatske novije povijesti. Svakako bi je stoga bilo

preporučljivo učiniti dostupnom inozemnoj stručnoj, znanstvenoj i široj čitalačkoj publici.

U njoj se, međutim, jasno prepoznaje još jedan ništa manje važan sloj. Rudolf kao svjedok i aktivni sudionik presudnih političkih događaja u posljednjem desetljeću dvadesetog stoljeća, uvjerljivo pokazuje kako je ovaj naraštaj svih slojeva hrvatskog naroda i relevantnih političkih snaga, na čelu s hrvatskim državnim vodstvom, ostavio trajan biljeg rijetke zrelosti, hrabrosti i razboritosti. Tu ocjenu ne mogu i ne smiju umanjiti svi opravdani prigovori koji se mogu i moraju uputiti onima koji su vlast zloupotrijebili i iznevjerili plebiscitarno izraženo povjerenje naroda, dano na valu romantičnoga nacionalnog oduševljenja, induciranog, u značajnoj mjeri, opakim prijetnjama, ratnim ubijanjima i razaranjima te privremenom okupacijom više od četvrtine dijela hrvatskoga državnog teritorija.

Danas kad smo u kavezu globalnog svijeta državnim granicama konačno osigurali svoj zaštićeni nacionalni kutak, ponekad se čini kao da je toliko željena suverena i samostalna hrvatska država odjednom postala muzejske pažnje vrijedan ostatak prošlosti. I to ponajprije stoga što su se s njezinim osamostaljenjem, uz željene i očekivane, pojavile i relativno dugo perzistirale neočekivane i neželjene posljedice. I danas kao i ranije, prije 1990., čvrsto sam uvjeren da je suverena i samostalna Republika Hrvatska uvjet bez kojeg nema trajnih demokratskih promjena i nacionalne slobode u hrvatskom društvu. Nikada nisam držao, niti danas držim da je to dovoljan uvjet, ali neophodan svakako jest.

Neki će odmahnuti rukom i reći da u uvjetima globalizacije i modernih međunarodnih integracija to više nije ni važno. Naravno, okolnosti su se promijenile pa suverenost i samostalnost ne možemo niti smijem, kao što to neki čine, gledati kroz prizmu 19. stoljeća. Sa sigurnošću također mogu reći da vlade u kojima smo Rudolf i ja zajedno djelovali nikada nisu bile u lažnoj dvojbi: izolacija ili integracija. U toj dvojbi nismo ni danas.

Radi boljeg razumjevanja ovoga složenog problema navodim ovdje riječi bivšega njemačkog kancelara Helmutha Schmidta, koji u nedavnom intervjuu njemačkom tjedniku *Die Zeit* na novinarsko pitanje - Vi ste, preuzimajući ideju od W. Brandta, bili inicijatorom i osnivačem Njemačke nacionalne zaklade u Weimaru. Što za Vas znači pojam "Nacija"? - odgovara: "Ova zaklada, koju smo osnovali isključivo iz privatnih financijskih izvora, ima dvostruku svrhu: ona treba pomoći što je moguće bržoj ponovnoj uspostavi osjećaja njemačkog identiteta i to istovremeno pomiriti s voljom za integracijom u EU. Ovo drugo je jednako važno kao i prvo. To je pothvat kakav nema premca u ljudskoj povijesti, nastavlja H. Schmidt, jer nikada se u povijesti ljudi nisu dobrovoljno odricali svoga suvereniteta. To kod svakoga izaziva zabrinutost, jer se u svakom slučaju nešto od identiteta gubi. Stoga Nacionalna zaklada želi oboje: ona želi identitet među Njemcima, ali želi Nijemcima također reći - to je danas moguće samo ako se s našim susjedima u Danskoj, Poljskoj, Francu-

skoj, Češkoj i dr. ujedinito. To je proces koji će iziskivati još bar pola stoljeća”, završava svoj odgovor H. Schmidt.

Nije stoga čudno da se i u Hrvatskoj s tim u vezi javljaju ozbiljna pitanja. Pa tek smo stvorili državu, tek dobili suverenitet kojim legitimno potvrđujemo, održavamo i štitimo svoj identitet, a sada se toga ili dijela toga moramo odreći. Pa dajte da malo u tome uživamo, kao što su to i drugi stoljećima činili. Uživancija se, međutim, nedopustivo ponekad pretvorila u lakrdiju, s lažnim znacima identiteta te sumnjivim i nemoralnim protagonistima. Treba stoga snažno promovirati i trajno štititi autentične katalizatore identiteta. S mjerom i ukusom, te uz svijest, koju tako snažno zastupa H. Schmidt, da je to danas nemoguće bez zajedništva u širim međunarodnim okvirima, ili još konkretnije, u institucionalnim okvirima Europske unije. Ali i ovdje, kao i u Domovinskom ratu, razvijanje svijesti o identitetu, kao i jasna artikulacija strateških nacionalnih interesa naš je, a ne tuđi posao.

U knjizi nema lažnoga glamoura, licemjerja, pa ni intrigantnih smicalica; nema ni tajnih dokumenata, ni reprodukcija tajnih razgovora. Rudolf dobro zna da taj dio povijesnog materijala, kojim svakako raspolaže, treba proći slojevit vremenski filter.

S druge strane, Rudolf na sreću ne preskače neke šaljive scene iz razdoblja koje opisuje. Diskretno ih provlači kroz tekst i u njima dočarava, poput vrsnog humorista, atmosferu, okolnosti i aktere pojedinih događaja. U nekoliko lapidarnih i simpatičnih dijaloga zorno pokazuje prepoznatljive ljudske i političke dimenzije pojedinih sudionika. Primjerice: Mesićev govor u Sukošanima, i ljeto 1990., u kojemu je ispričao kako je prigodom izlaska iz zatvora u Staroj Gradiški ostavio Petru Šali neku jaknu. Kad je netko iz publike dobio: A šta ćeš, Stipe, ako pobjedi Milošević? Mesić se smjesta okrenuo pema Šali i doviknuo: ”Petre vratit ćeš onu jaketu”. Iznosi i njegov, Kristin i moj pokušaj gađanja iz pištolja u Tuškancu, kad se našao u paradoksalnoj dvojbi s naočalama: “ Ako skinem naočale, vidim metu, ali ne vidim mušicu revolvera. Ako stavim naočale, ne vidim metu”. Ili pak onaj s ministrom Šeparovićem: ” Na prvu sjednicu koalicijske vlade Šeparović, novi ministar vanjskih poslova, zakasnio je desetak minuta. Došao je zadihan, sjeo i sav zdvojan upitao - je li bila televizija? I, na kraju, još jedan iznosi događaj: Na sam dan prve smotre hrvatske vojske, Zbora narodne garde, predsjednik Tuđman telefonira Rudolfu, tada ministru pomorstva i pita - Ministre, imate li ratnu mornaricu Predsjedniče. Nemam! Muku mučim da sačuvam i ovu koju imam, trgovačku.

Rudolf u knjizi ne napada i ne izaziva, ali odlučno i razborito odgovara na izazove i napade drugih. Najsvježiji je primjer, naveden u knjizi, iz njegove diplomatske aktivnosti u Italiji. Na tvrdnju talijanskog veleposlanika i povjesničara Sergia Romana, objavljenoj u milanskom visokotiražnom tjedniku *Panorama*, kako se Srbi na Balkanu “osjećaju kao Ži-

dovi, jer su ih Hrvati tijekom Drugog svjetskog rata ubijali kao što su Nijemci ubijali Židove”, Rudolf u *Panorami* od 4. prosinca 1998. godine, uz ostalo, kaže: “Osobno, kao Hrvat, prigibam koljeno pred grobom svake nevine žrtve toga tragičnog doba, i nad grobovima stradalih Srba u Hrvatskoj, s molbom za oprost i za razboritost, pamet i mudrost da nam se okrutna povijesna razdoblja ne ponavljaju. Ne mogu, međutim, prihvatiti usporedbu i izjednačavanje srpskih i židovskih žrtava u Drugom svjetskom ratu, opaku tvrdnju da su Hrvati u tom ratu ubijali Srbe, kao što su Nijemci ubijali Židove. Takve usporedbe su činjenično netočne. I nekorektne su spram Židova ...” (370.). U ovim se dramatičnim riječima svakako ne krije diplomatska gesta ni retorička fraza, nego iskreni ljudski osjećaj, manifestacija osobno internacionaliziranoga visokog moralnog načela. U njima se perpoznaju i humanost, odlučnost i dostojanstvo Rudolfa - veleposlanika, te mudrost državnika.

Naime, i u ovoj prigodi svakako treba reći da se u velikom hrvatskom državotvornom slapu prepoznaje i Rudolfa kristalna kap. Dokumenti, svjedočenja, intervjui, analize, komentari i sinteze izneseni u ovoj knjizi pokazuju da nije bio samo puki realizator tuđih odluka, nego je u pojedinim značajnim slučajevima bio i njihov inspirator i katalizator. Radio je to sa šarmom, ljudskom toplinom i blagošću u svakidašnjim kontaktima, ali i veoma odlučno pa i oštro kad je bila riječ o krupnim političkim pitanjima i nacionalnim interesima. U vrijeme kad svijetom, a Hrvatska u tom pogledu nije iznimka, tako obilno i lako kruži relativizam i nihilizam, svake je pažnje vrijedna Rudolfova politička odmjeranost i jasnoća u temeljnim vrijednosnim orijentacijama. Stoga je uživao i uživa duboko poštovanje u stručnoj, znanstvenoj i široj političkoj javnosti. Ova će knjiga svakim čitanjem to poštovanje nesumnjivo i dalje potvrđivati.

U prošlogodišnjem predbožićnom broju *Die Zeita* u intervjuu s Helmutom Schmidtom novinar je među ostalim postavio pitanje: ”Manchmal fragt man sich ja, ist es nicht besser mit der Mehrheit zu irren, als mit der Minderheit recht zu haben”. Odgovor glasi: “Das ist ein Spruch, der geht auf Rosa Luxemburg zurück. Es klingt ein bisschen anderes. Besser mit den Massen zu irren. Nein, ich würde das einmals akzeptieren. Ein Mann, der als Funktionär des Staates oder als Minister oder als Regierungschef eines Staates sich nach diesem Prinzip richtet, der gehört abgelöst.”

Milan Ramljak